

REVALORIZAREA SOLIDARITĂȚII LA ÎNCEPUT DE SECOLE (XX ȘI XXI)

REVALUATION OF SOLIDARITY AT THE BEGINNING OF CENTURIES (XX AND XXI)

ARAMĂ Elena,
dr. hab. prof. univ., USM

CZU: 34:340.13:342.72/.73“19/20“

Résumé

Au début du XXe siècle en droit public la solidarité en tant que concept était l'œuvre de la puissance publique, au début du XXIe siècle, le processus d'élaboration du droit est confronté à de multiples interventions des citoyens, les nouvelles technologies qui relient les personnes beaucoup plus facile qu'autrefois par le passé, la discussion et les réseaux sociaux peuvent être utiles pour renforcer la solidarité, mais ils contiennent aussi des germes de difficultés. Tout cela nous montre que la solidarité doit être encore développée, mais qu'il est important de maintenir le fragile équilibre entre individualisme et collectivisme.

Mots-clés: *Solidarité, fraternité, État, services publics, fonction sociale*

** Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Solidaritatea și fraternitatea sunt două noțiuni indisolubil legate. Mai rațională, solidaritatea se bazează pe fraternitate, fiind dimensiunea juridică a acesteia. Unul din autorii care încă de la începutul secolului XX au pus accentul pe solidaritate cu referire la aspectul juridic a fost profesorul francez de la Universitatea Bordeaux Leon Duguit. El pornea de la faptul că noțiunea Dreptului este o noțiune generală, ea conține noțiunea de societate, de aceea nu era de acord ca juristul să se încline în fața oricărei norme edictate de legiuitor [1, p.310]. Atât individul, cât și statul sunt fapte sociale care trebuie înțelese în cadrul interdependenței sale, pentru că interdependența este sursa funcțiilor sociale ale dreptului. Statul este un instrument funcțional pus în serviciul solidarității, în care își găsește atât rațiunea de acțiune, cât și limitele acțiunilor sale [2].

Legea e un document pentru jurist, nimic mai mult. Legile trebuie să transcrie cât mai fidel ceea ce se întâmplă în societate, fără aceasta nu e posibilă civilizația, considera Duguit. Sub influența tezelor sociologice ale lui Emile Durkheim, Duguit se ralia noului concept al statului, care nu avea prioritate față de drept, ci din contra dreptul trebuia să limiteze statul. Într-o conferință în fața studenților americani profesorul Duguit a exprimat încrederea că va veni o zi în care tribunalele franceze vor judeca dacă legile adoptate de stat sunt conforme solidarității sociale, indicând

activitatea Consiliului de Stat care limita atotputernicia aparatului executiv prin adoptarea de hotărâri în favoarea cetățeanului lezat de aceste autorități. Astfel preconiza viitoarea instituție a controlului de constituționalitate.

Duguit punea un preț mare pe faptele sociale și chema la studierea lor, tot așa cum fizicianul, chimistul studiază fenomenele respective. Duguit scria că el nu va arăta ce sunt statul și dreptul, dar ce nu sunt ele. Statul nu este o instituție de comandă, ci un ansamblu, o cooperatie de servicii publice organizate și controlate de către guvernanți. Duguit a dezvoltat o teorie a solidarității în domeniul dreptului public, în special în ceea ce ține de serviciul public ca fundament al ordinii publice sociale și politice. Serviciul public a apărut și a evoluat ca un mecanism ce permite realizarea scopului: a instaura solidaritatea. Toate serviciile publice sunt instaurate pentru a realiza un interes social și se bazează pe existența interdependenței sociale, teză avansată de Duguit în centrul teoriei serviciului public. Doctrina serviciului public *à la française* avea ca nucleu teza conform căreia persoana este finalitatea ultimă a dreptului, solidaritatea astfel înțeleasă se prezenta ca o alternativă între individualismul liberal și socialismul colectivist, conciliind sentimentul apartenenței la o colectivitate și exigența dezvoltării individului și ca un motor al coeziunii sociale.

Având în vedere aceste circumstanțe unii autori și în prezent îi conferă solidarității în drept un statut îngust, doar raportându-se la dreptul protecției sociale și dreptul la muncă, s-ar putea spune că acesta este sensul restrâns al solidarității.

Interdependența socială, devenea fundamentul dreptului, orizontul și limita lui, interdependența putea defini câmpul de acțiune legitimă și trasa limitele acțiunii sale [3]. Atât individul cât și Statul sunt fapte sociale ce trebuie înțelese în cadrul interdependenței sociale – sursă a funcțiilor sociale. Statul este un instrument funcțional pus în serviciul solidarității, în care își găsește atât rațiunea de a acționa, cât și limitele acțiunilor sale.

În jurul ideii de serviciu public de logică colectivităţii gravita tot dreptul public de atunci, considera Duguit. El servește interesului general și nu al indivizilor și este sub controlul jurisdicțional, ancorat într-o solidaritate în evoluție constantă. De aceea trebuie să se adapteze constant la nevoile sociale.

Criza liberalismului a condiționat apariția teoriei solidarității și a solidarismului juridic care propuneau o concepție alternativă și credibilă. Ideea interdependenței permitea pe de o parte a ține cont de diferențe, contradicții și conflicte din societate și pe de altă parte – a le depăși printr-o viziune înglobantă, unde singularitățile primesc sens prin integrarea lor în ceva unitar.

Solidarismul juridic a fost caracterizat ca un aliaj al științei și al acțiunii, o articulare a dezirabilului și a adevărului, o conciliere a discursului explicativ și a logicii normative, o sutură între „ce este” și „ce trebuie să fie”. O conciliere între normalitate (norma pornind de la starea lucrurilor) și normativitate (norma reflectând voința actorilor) [4]. Solidarismul juridic s-a înrădăcinat, având viziunea societății

ca rațională care ține cont de formele sociale concrete și care în perspectiva acțiunii va aduce progres.

Marele merit al conceptului solidarității de la începutul secolului XX era transformarea rațiunii de a fi a statul și organelor acestuia din **instanțe de dominare** în viziunea solidaristă a devenit o **structură de „servicii publice”** cu sarcina de a reglementa și organiza viața colectivă printr-un cadru legal care să însereze activitățile sociale prin organizarea aparatului administrativ ce oferă servicii colective, distribuind prestații și protecții diverse, comune tuturor ori specifice pentru anumite grupuri de indivizi. Astfel Statul prin administrația sa a abandonat vechiul model de dominație, de șef care știe mai bine ce le trebuie supușilor, devenind o forță organizatoare de lucruri bune, un mijloc de dezvoltare armonioasă a societății și a civilizației.

Acțiunea colectivă și-a găsit sprijin în grupurile colective, pe care liberalismul clasic le privea cu neîncredere sau chiar ostilitate.

În versiunea institutionalistă a solidarismului, cadrul juridic a luat forma sindicalismului, care a cucerit poziții de partajare a activităților cu puterea publică în scopul interesului general în domeniul sanitar și social.

Ca element constitutiv al societății solidaritatea sau interdependența socială, considera L. Duguit, este de 2 feluri: 1. prin similitudine – toți membrii societății au nevoi comune ce pot fi satisfăcute doar în societate; 2. prin diferență - solidaritatea ca o consecință a diviziunii muncii, când aptitudinile diferite ale oamenilor îi obligă să facă schimb de produse și servicii.

Pe baza acestei distincții, s-a mers mai departe, considerând că regula socială devine regulă de drept atunci când reacția societății cere ca acea regulă să fie edictată de Stat. Regula este dotată cu sancțiune, dar forța regulii este în societate, nu în voința guvernanților, ci în conformitate cu solidaritatea socială.

Leon Duguit a explorat o concepție nouă a legitimității puterii politice. Originea puterii politice nu contează, ea trebuie să realizeze funcția socială pentru care au fost investiți, singurul scop pentru care legitimitatea se acceptă, este menținerea solidarității sociale. Credo lui Duguit: Puterea politică nu e legitimată prin fundamentul său; puterea unui popor nu e mai legitimă decât puterea unui monarh sau aristocrat, ea devine legitimă doar prin maniera în care se exercită și dacă se exercită conform regulii de drept [5, p.265-266].

El a anticipat activismul judecătorilor, punându-le în sarcină reînnoirea legăturii dintre stat și societate, ca judecătorii să refuze a aplica o lege contrară Constituției sau unui principiu superior chiar și nescris, dar pe care conștiința colectivă îl consideră că se impune statului. Duguit a neglijat eficiența contrabalanțelor clasice și a introdus noi contrabalante sociale, bazate pe solidaritate profesională, tinzând să organizeze masa amorfă de oameni, moșteniți de Revoluție, pentru a contracara omnipotența guvernanților, a clasei, a partidului, a majorității, ce dețin monopolul de forță. Această organizare se face cu scopul de a rezista la opresiune, de a socializa politicul într-o preocupare de control. Deși l-au învinuit că ar fi socia-

listul de la catedră, Duguit de fapt căuta o a treia cale între liberalism și colectivism, găsiind eronată ideea că societatea este doar o mulțime de oameni.

Dimpotrivă, considera Duguit, dacă doctrina socialistă va triumfa, atunci asta va fi o putere monstruoasă, va fi sfârșitul individului și întoarcerea la barbarie. Arătând că Revoluția a militat pentru individualism, Duguit constata că acum (pe timpul lui Duguit) peste tot este asociația: în moravuri, în aspirații și în legi. Sindicalismul îi părea un element al solidarității sociale și nu al luptei de clasă, pentru ca să prevaleze coeziunea și unitatea în contra conflictului. Omul secol. XX găsește viața socială intensă doar în sindicatele profesionale, credea Duguit. În ele este o structură rezistentă, forma organică a căreia este o organizare profesională largă, bine consolidată. Sindicalismul nu este lupta proletariatului pentru a învinge burghezia, ci o mișcare largă, fertilă, mai umană, un mijloc de pacificare și unire, vizează toate clasele și tinde a le coordona într-un fascicul armonios.

Democrația, pleda Duguit, poate fi refăcută sub relația triunghiulară: individ - grupuri profesionale și stat. Reîntoarcerea la corporații era privită ca element de contragreutăți și nu de absolutism iar puterea sindicalistă va atinge în evoluția sa un moment că se va impune ca forță politică, guvernantă. El propunea ca să fie o Cameră a reprezentanților profesiunilor, care va fi o contraputere pentru guvernanți, va reține de la abuzuri, va socializa Omul și va legitima instituțiile care se vor sprijini pe un element social forte. Opera sa o considera o contrapartidă științifică a socialismului, arătând că dorește să corecteze liberalismul fără a cădea în capcana marxismului, scopul fiind consolidarea Republicii în numele solidarității.

În solidarismul juridic întoarcerea la individ s-a operat de 2 feluri: El este un fundament și o matrice a Statului reprezentat de administrația sa, dar este și un produs al acțiunii colective. Deci, se poate distinge Solidaritatea ca și concept și solidaritățile ca aplicare practică.

După două războaie mondiale, revoluții, căderea regimului comunist în statele europene, globalizare, crize economice, financiare, ecologice, pandemii solidaritatea ca practică socială și concept la începutul secolului al XXI-lea a început a fi revalorizată, iar ceea ce se numește „Neosolidarism” se consideră a fi întoarcerea la Drepturile omului și legătura cu ideea de solidaritate ce acoperă un concept al anteriorității drepturilor individuale față de constrângerile colective [6]. Se pune problema stabilirii rolului statului atât pe plan național, cât și internațional, rolul care se diferențiază, dacă la nivel internațional statul rămâne a fi factorul decisiv, strategic, la nivel național statul menține întâietatea la multe servicii publice, în primul rând cele legate de securitate, deși nu mai este monopolist și este impus să fie în competiție cu alți actori, chiar și în domeniul securității există instituții private prestatoare de servicii de securitate.

Fraternitatea este socotită ca sursă și fundament al solidarității, pornind de la fraternitatea revoluționară care era principiu de acțiune politic, iar solidaritatea având și dimensiunea juridică. Dacă fraternitatea are o componentă prioritară

afectivă, traducerea juridică a acesteia este solidaritatea umană ce pornește de la aceasta, dar nu se oprește la aspectul afectiv [7, p.41].

Solidaritatea acoperă doar un aspect al fraternității, o componentă, un element al suveranității și o condiție a legitimității puterii [8, P.509]. Consiliul Constituțional francez a dat numeroase decizii, începând cu 1986 că legiuitorul să reglementeze solidaritatea între persoane aflate în câmpul muncii, șomeri și pensionari.

Mai pe larg – solidaritatea între oameni protejează Demnitatea umană, condiționată doar de faptul simplu al apartenenței la specia umană. În acest caz logica solidarității este aceeași ca și în cazul protecției sociale: a fi tolerant, binevoitor cu altul, a-l respecta, a renunța la atitudine de excludere ce poate conduce la comportamente rasiste, refuzul de a se plânge de apartenența sa la un grup social, religios, etnic, de genul ori vârsta sa.

Mergând pe această linie de gândire, Consiliul Constituțional francez în 1995 a considerat dreptul la locuință un obiectiv cu valoare constituțională, o încercare de a concilia obligația fraternității cu dreptul de proprietate, astfel încât fraternitatea poate fi privită ca mod de organizare a unei societăți democratice, în care fiecare membru îl accepta pe altul cu toate diferențele lui [9, P.251].

Anchetele realizate în societatea franceză au arătat că francezii concep serviciile publice ca întruchiparea solidarității, pe când juriștii au fost mai rezervați, punând întrebarea dacă ele constituie întotdeauna instrumentul solidarității. Statul e perceput ca preocupându-se de bunăstarea și dezvoltarea administrațiilor [10, p.56].

Orice activitate ce este reglementată, asigurată și controlată pentru că este indispensabilă pentru realizarea și dezvoltarea interdependenței sociale și care este de așa natură, încât poate fi realizată complet doar prin intervenția forței guvernante [11, p.253].

Cum a subliniat J. Chevallier, teoria juridică a serviciului public este producătoare de efecte politice și sociale : “Statul nu mai este perceput ca o autoritate distantă și majestuoasă, statul funcțional are justificare prin acțiune concretă în serviciul binelui comun, prin contribuția pe care o aduce la solidaritatea socială”.

Dacă pe parcursul secolului XX, în special, la începutul lui, în dreptul public solidaritatea era mai mult disciplină, nu o alegere voluntară, puterea publică constituia solidaritatea, la începutul secolului XXI dreptul se transformă de asemenea în legătură cu solidaritatea, deși statul rămâne a fi principala sursă a dreptului, în sensul de elaborator, el totuși este confruntat cu multiple intervenții din partea cetățenilor, astfel încât însăși legitimitatea dreptului nu este doar una procedurală – dacă normele au fost edictate după procedura prevăzută de legi, dar și trebuie negociat, pus în acord cu diferite grupuri sociale, care exprimă interesul general, dar și unele interese specifice grupurilor. Noile tehnologii care pun oamenii în legătură cu mult mai ușor decât în secolul trecut tot trebuie avute în vedere când vorbim de solidaritate. Platformele de discuții și socializare pot fi de folos în amplificarea

solidarității, dar conțin și germenii unor dificultăți. Toate acestea ne demonstrează că solidaritatea trebuie dezvoltată în continuare, dar este important de menținut echilibrul fragil între individualism și colectivism.

Referințe bibliografice:

1. Duguit L., *L'Etat, le droit objectif et la loi positive*. Paris: Dalloz, 2003.
2. Robert Lafore. Solidarité et doctrine publiciste. Le solidarisme juridique hier et aujourd'hui. În: *Perspectives juridiques*, p.47-82. [citată 10.12.2021]. Disponibil: <https://books.openedition.org/putc/220>
3. Duguit L., *Le droit social, le droit individuel et les transformations de l'Etat*, Alcan, 1911.
4. Lafore R. Solidarité et doctrine publiciste. Le solidarisme juridique hier et aujourd'hui. În: *Perspectives juridiques*, p.47-82. [citată 10.12.2021]. Disponibil: <https://books.openedition.org/putc/220>
5. Duguit L., *L'État, le droit objectif et la loi positive*, op. cit.
6. Chevallier J., *L'Etat post-moderne*, LGDJ, 2003; Auby J.-B., *La globalisation, le droit et l'Etat*, Montchrestien, 2003.
7. Chevallier J., *Le service public*. Paris: P.U.F., 2005.
8. Borgetto M., *La notion de fraternité en droit public français. Le passé, present et l'avenir*. Paris;1993.
9. *La fraternité comme valeur constitutionnelle*, congrès de l'ACCPUF, juin 2003, rapport du Conseil constitutionnel français.
10. Conseil Economique et social, Rapport de J.-A. MARIOTTI, "Aménagement du territoire, services publics et services au public", 14 décembre 2005.
11. Duguit L. *Traité de droit constitutionnel*, De Bocard, t. 2, 3ème éd., 1928, p. 61. J.-C. BEGUIN, "Service public et solidarité", *La solidarité en droit public*, op. cit.